

פרשת חקת: על החיים ועל המוות

ענין המוות תופס מקום מרכזי בפרשת חוקת. תחילתה בפרשת טומאת מת, ובהמשכה, פטירת מרים ואהרן. ופרשת הנחשים השרפים המכים בעם. כנגד המוות, החיים מסומלים בפרשה על ידי המים. המים מטהרים את טמא המת, משה ואהרן מוציאים לעם מים מן הסלע, שירת הבאר עוסקת בשבחי הבאר ובשרים ונדיבי העם שחפרוה, וישראל מבקשים ממלך אדום לעבור בארצו ולקבל ממנו מים.

הניגוד בין המוות לבין המים החיים הוא טבעי – מים מביאים חיים לעולם. האדם אינו יכול לחיות בלי מים. מזונותיו של האדם, מן הצומח ומן החי, מחייבים המצאות מים. כדי לאפשר קיומם של בעלי החיים והצמחיה שמהם האדם ניזון. העדר מים ממית, ומכלה כל אורגניזם חי.

המים מסמלים זרימה ותנועה, וגם אלו הם מסממני החיים. בעוד שהמוות הוא דומם, חסר תנועה.

התורה נמשלה למים מכל הסיבות הללו; היא תורת חיים, היא מצמיחה ומפרה, היא מחיה את העוסקים בה, היא ניתנה לקיום ולימוד רק על ידי בני אדם חיים. המוות הוא היפוכם של כל אלה, והיפוכה של התורה. לכן הוא מטמא, כי הוא מנוגד לטהרה ולקדושה שהתורה מוסיפה בעולם.

'וחי בהם – ולא שימות בהם'. התורה ניתנה לשם החיים. רק במקרים קיצוניים וחריגים מחייבת התורה מוות: מסירות נפש על קידוש השם, עונש מיתה לעבריינים. בכל המקרים האלה, אין ערך עצמי למוות, אלא שהוא צורך הכרחי כדי לאפשר חיים ותורה. מכיון שבלא תורה ומצוות אין חיים, נדרשת לפעמים הקרבה זמנית של חיים כדי לאפשר את קיומה החי של התורה. כשם שהרפואה נועדה להציל חיים, להבריא ולתקן, אך לפעמים היא נזקקת לכריתת אברים, לתרופות שיש להן תופעות לוואי חולניות. ערך בריאות גדול יותר דוחה באופן זמני את הבריאות המיידית. כשם שאומרים: 'חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה', כך אומרים לפעמים – צמצם את החיים באופן זמני כדי לאפשר חיים לרבים ולאורך ימים.

ישנן דתות שמקדשות את המוות. את עזיבת החיים. מהפירמידות המצריות ועד המנזרים הנוצריים או גוונים מסוימים של ביטול המציאות בדתות המזרח. אי אפשר לזלזל בתפיסה הדתית הזאת, אולם יש להאבק נגדה, להבין על מה היא מיוסדת, ומדוע יש לשלול אותה. לפי תפיסתן של דתות אלה, החיים מנוגדים לקדושה, כיון שיש בהם חולין. יש בהם חטא, יש בהם רוע. מה שאין כן בעולמם של המתים, עולם של שלווה נצחית. זיהוי המוות כמצב של שלווה והשקט ובטח, המוגן מפני חטא ויצרים, מפני סבל ויסורים. איוב מעלה את האפשרות הזאת בנסותו להסביר את האסונות שקרו לו ואת טבעו של העולם כפי שנגלה לו בעקבותיהם. התגלות ה' מן הסערה מלמדת אותה שהקב"ה אינו 'אל חפץ רשע', אלא הוא המכלכל חיים לכל חי, ותפיסתו שגויה לחלוטין.

התפיסה המקדשת את המתים על פני החיים נובעת מכך שקל יותר לצייר את המתים כאנשים מושלמים. בשיפוליו של כל אדם חי, גם אם הוא גדול שבענקים, כרוכים היבטים של חולשה וחסרון. 'אין אדם צדיק בארץ אשר לא יחטא'. לכל אדם חי יש צרכים גופניים, יש תאוות וחולשות. בודדים הם אלו שחז"ל היו מוכנים לקבל שהתגברו לחלוטין על היצרים והתאוות שלהם והגיעו למדרגת 'לבי חלל בקרבי'. משום כך, קל יותר להעריך אדם מרוחק ונשגב מאדם המהלך בין הבריות, וקל ביותר להעריך את מי שאינם חיים עוד, כיון שכל היבטים הנחותים כביכול של הגופניות והחמריות אינם קיימים אצלם.

ספיחיה של הגישה הזאת מצויים גם בתוך עולמה של היהדות. במידה מסוימת הם לגיטימיים, אולם לעתים הם גולשים אל מעבר לסביר ולמקובל בתורה. העדפת קברי צדיקים על פני צדיקים חיים, היתר לדבר סרה בחכמים בני זמננו בעוד שלגביהם קיימים כל האיסורים של בין אדם לחבירו ושל כבוד הבריות וכבוד חכמים, אך המנעות דקדקנית מלומר דבר ביקורת כלשהו על חכמים שנפטרו. העדפת תפילות וחגיגת מועדים בקברים שבחוצה לארץ על פני בתי כנסיות ועל פני עליה לרגל לירושלים שבארץ הקודש. הגדלת ערכו של הארציטי יותר משאר מועדים וחגים, כיבוד אב ואם במותם יותר מאשר בחייהם, ראיית ה'יזכור' כתפילה החשובה ביותר בסידור ואת הימים שבהם מזכירים נשמות כימים החשובים ביותר לבוא בהם לבית הכנסת.

יתכן שבעולם שבו הלכות טומאת מת וטהרת פרה אדומה היו מצויות, ניכר היה יותר יתרון הטהרה והחיים על פני הטומאה והמוות, הזיהוי של הקדושה עם הצד של הטהרה והחיים. במידה מסוימת כהנים רגישים לכך עד עצם היום הזה. כאשר רק טמאי מת לא יכלו לגשת אל הקודש, לאכול תרומה, להשתתף בקרבן פסח, או להקריב שלמים ותודה, היה ברור יותר לכל העם הצורך בטהרה והערך של החיים כיסוד התורה.

יתכן שחלק מן ההכנה שלנו לקראת גאולה, מקדש וקדשיו, חייב לכלול את הכנת הנפש והלב לחיים של קדושה מתוך טהרה ומתוך הכרת ערך החיים, והרחקה מן המוות ומזיהוי המוות עם ערכים של דתיות וקדושה יתירה.

פרשת שבוע תשע"א לאתר בית מורשה. יהודה ברנדס

כל עוד מחפשים את הקדוש בבית הקברות, הגעגוע למקדש אינו אמיתי, ואינו מספיק כדי לחולל את התנועה המתבקשת מתורה של גלות וחורן לארץ, לתורה של ארץ ישראל, תורת מים חיים.